

VALEH HACILAR - 70Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI**DÜNYANIN YORĞUN YOLÇUSU**

Valeh Hacılar haqqında uzun müddət yazı bilmədim. Mənə elə gəlirdi, yazsam, öz-özümə cismani yoxluğunu sübut edəcəyəm, bunu da heç istəmirdim. Amma gerçəklikdən kim sonacan qaça bilib ki?! Günlərin birində o maneəni keçməli, yaddaşımın Valeh Hacılar köşəsində qalanları işığa çağırmağı, ona öz duyğularımı əlavə eləməli oldum.

Altmışına yetməmiş ömrün mənə bəlli olan cizgiləri o qədər dolğundu ki, heyrətlənməyə bilmirsən.

Valeh Hacıları ötən əsrin 80-ci illərinin ortalarında əməkdaşlıq elədiyim, onun da tez-tez gəlib-getdiyi "Sovet Gürcüstanı" qəzetində tanıdım. Yaddaşım aldatmırsa, 1985-ci il idi, qəzetdə "Cavanlar kənddən gedirlər" adlı publisistik yazım çap olunmuşdu, qəzet əməkdaşlarından kimsə bizi tanış eləyəndə: "Məqaləni hekayə kimi yazıbsan, – dedi, – səhv eləmirəmsə, sənin bədii yazıların da olmalıdı". O vaxt nəsr yazdığımı boynuma almadım, amma sonrakı illər qəzetdə, "Dan Ulduzu" toplusunda hekayələrim çap olunanda Valeh müəllim zarafatla və səmiyyətlə deyirdi: "Bilirdim ki, nəsr yazacaqsan, elə ilk cümlədən mənə aydın oldu".

Onda Valeh Hacılar Bakıda, Azərbaycan Elmlər Akademiyasında namizədlik dissertasiyasını təzəcə müdafiə eləmişdi. Haqqında tələbəsi olmuş Eyvaz Əlləzoğlu çox danışmışdı, erudisiyasından, insanlığından, səmimiyyətindən, tədqiqatçılıq qabiliyyətindən xeyli danışmışdı, iç dünyamda Valeh Hacılardan tutumlu portreti yaranmışdı, bircə təsadüf də o portreti tamamladı, indi yaddaşımda onun mükəmməl portreti var.

Valeh müəllimin tələbələri ilə dostluğu məndən ötrü yeni bir aləm idi. İlk dəfə şahid olurdum ki, müəllim tələbələri ilə oturub-durur, etik

qaydaları gözləməklə zarafatlaşır, yataqxanaya gəlir, cibinin pulunu bölüşür. İlyas Məmmədlinin, Rafiq Hümətın, Murtuz Fərhadoglunun... yataqxana otağında Valeh müəllimə ədəbiyyatdan – poeziyadan, nəsrədən, folklordan, aşiq yaradıcılığından dönə-dönə söhbət eləmişik, İlyasın, Rafiqin çaldığı havalara qulaq asmışığı.

Valeh Hacılar təbiətindən süzülən Işıqla, Allahın bəxş elədiyi səmimiyyətlə, sözə sonsuz sevgiyə qəlbimdə öz yerini tutdu, elə indi də mənə əziz olan insanların cərgəsində qalır...

O illər Gürcüstanda gözəl ziyalı və ədəbiyyat mühiti vardı. Arif Mustafazadə, Eyvaz Əlləzoğlu, Lətif Mustafa oğlu, Teymur Kəlbəyev, Şahvələd Eyvazov, Tapdıq Yolçu, Allahverdi Təhləli, Rafiq Hümətın... sənətə gəldiyi dövr idi. Şübhəsiz, Valeh Hacılardan da yaradıcılığının ən qaynar çağları o illərə düşürdü. Hamımız “Sovet Gürcüstanı” qəzetinə Arif Mustafazadənin rəhbərlik elədiyi mədəniyyət şöbəsinin ətrafına yığılmışdıq. Türkçüləklə bağlı söhbətlər də həmin illərdə geniş miqyas almışdı.

Valeh Hacılar tələbələrini folklor ekspedisiyalarına aparır, qızıl külçəsi kimi xalqın yaddaşında yatıb qalan söz qatarını üzə çıxarır, tədqiqatlarını aparır, ortaqların yaddaşı barədə sözlər almaqdan yorulmurdu. Dastanlarımızın, nağıllarımızın, əfsanələrimizin, aşiq şeirimizin yayılma və yaşama arealı ondan ötrü heyvətəmiz məkan idi. O, folklorun özündən çox kökü, mifologiyası, yaşam ərazisiylə maraqlanırdı. Darvazda kağıza köçürdüyü nümunənin eynisinə, yaxud oxşarına Qarayazıda, Qaraçöpədə, Başkeçiddə rast gələndə, Göyçədə, Dərbənddə, Qarsda, Kərkükdə də izlərini axtarırdı.

Mən qəzetin “Telli saz” folklor səhifəsini başlayanda (ilk buraxılış Qaraçöp folkloruna həsr olundu) Valeh Hacılardan sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Həm də tək-cə təbrik eləməklə qalmadı, bir sayında Darvaz ağız ədəbiyyatı nümunələrini oxuculara çatdırırdı. Üstəlik, mənə dönə-dönə dissertant olmağı, folklordan mövzu götürməyi məsləhət gördü, köməyini əsirgəməyəcəyinə sözlər verdi. Valeh müəllimin səmimiyyətinə zərrə qədər də şübhəm yox idi.

Amma həmin vaxtlar məni publisistika və nəsr çəkirdi. Bununla belə, folklorla ünsiyyətimi kəsməyəcəyimi də bilirdim.

Sonralar həmfikirlərimlə “Qaraçöp” ədəbi-etnoqrafik toplusunu üzə çıxardım, el şairlərinin onlarla kitabını çapa hazırladım, Valeh Hacılardan demiş, neçə-neçə dissertasiya mövzusunun yelə verdim.

Bu qənaətimi tez-tez dilimə gətirirəm: bəlkə də şairlik yeganə yaradıcılıq sahəsidir ki, onu peşəyə çevirmək olmaz; yəni Tanrının sənə Söz pıçıldamadığı vaxtda da özünü yazmağa məcbur etmək ən azı gücsüzlükdür, o gücsüzlüyün sonucu da gülünc şeirlər olacaq.

Valeh Hacılar nemətdən Şair idi, amma bir dəfə də olsun “mən şairəm” dediyini eşitmədim. Sözlərini qışqırmadı, pıçıldadı, o pıçılıqlar Söz qədri bilənlərin könlünə çatdı, yaddaşına yazıldı. Şübhə eləmirəm ki, Borçalının Şair Nəbi, Qaraçöplü Aşıq Musa, Eyvaz Borçalı, Abbas Abdulla, İsa İsmayılzadə, Arif Mustafazadə, Zəlimxan Yaqub, Səməd Qaraçöp, Allahverdi Təhləli, Tapdıq Yolçu, Rafiq Hümət, Nurafiz... kimi bənzərsiz şairləri arasında Valeh Hacılardan öz məqamı var.

Valeh Hacılardan şeirlərində o qədər təbiilik, səmimiyyət, müdriklik var ki, onları yalnız xalqın mənəviyyətinə və sözünə vurğun adam qələmə ala bilər:

*...Hələ eşidilmir sözümüz, baba,
Hələ yuxudayıq özümüz, baba.
Elə yumulub ki, gözümüz, baba,
Nə illah edirik, açma bilmirik.*

Bu, xalq, millət, Vətən sevgisinin bənzərsiz izharıdır. O, kürsülərdə pafoslu çıxışlar eləmir, yaşantılarımızı vətəndaş ağrısıyla qələmə alır...

Valeh Hacılar klassik türk aydınları kimi, millətin çəkdiklərini öz cismindən keçirirdi. Bəlkə də bu dünyadan vaxtsız köç eləməsi mənəvi sarsıntılarının sonucuydu...

* * *

Valeh Hacılar öz zəhməti, nəhəng təfəkkürüylə elmdə yüksək məqama çatdı, filologiya elmləri doktoru, professor, Gürcüstan Ədəbiyyatşünaslıq Akademiyasının akademiki, Tbilisi Dövlət Pədoqoji Universiteti Azərbaycan dili və ədəbiyyatı kafedrasının müdiri oldu. Onun elmi tədqiqatının miqyası isə çox genişdi, təkcə xalq ədəbiyyatını yox, Gürcüstan-Azərbaycan ədəbi əlaqələrini, tarixi-filoloji, leksiko-qrafik axtarımları əhatə eləyir.

Professor Valeh Hacılardan folklor və mifologiya yönündəki tədqiqatları bütövlükdə türkologiyaya nailiyyəti idi. Təəssüf ki, bu əsər hələ lazımı dəyərini almayıb.

Valeh Hacılar Borçalı folklorunun təkə toplanmasında, işlənməsində yox, həm də sistemləşdirilməsində doğrudan da bütöv bir institutun işini təkbaşına görüb. Onun bu xidmətini tədqiqatçılarımız unutmayacaqlar.

Valeh Hacıların Borçalı Mehralı bəy haqqındakı tədqiqatı hörmətə layiq təəssübkeşliyin təzahürüdü. O, ağır zəhmət bahasına tarixi şəxsiyyətimizi özümüzə qaytardı, xalqın yaddaşında bütövləşdirdi.

Valeh Hacılar hətta tərcüməylə də məşğul olmağa vaxt tapdı, gürcü ədəbiyyatının layiqli nümunələrini dilimizə çevirdi.

Onun haqqında türkiyəli araşdırmaçı S.Alyılmaz dissertasiya müdafiə edib, monoqrafiya nəşr etdirib.

Valeh Hacılar Azərbaycan-gürcü ədəbi əlaqələrinin inkişafındakı xidmətlərinə və səmərəli fəaliyyətinə görə 1998-ci ildə Gürcüstanın “Şərəf” ordeninə layiq görülüb.

Bütün bunlar parlaq və zəngin ömrün yazıda və yaddaşlarda qalan faktlarıdır...

* * *

Son görüşlərimizdən birində dedim, Valeh Hacılar iki millətin (türk və gürcü), üç xalqın (Azərbaycan, türk və gürcü) oğludu. Fikrim xoşuna gəlsə də, təvazökarlığından qalmadı, hələ istədiklərimin çoxunu gerçəkləşdirə bilməmişəm, dedi.

Mübaligə deyildi, doğrudan da Valeh Hacılar Azərbaycan və gürcü xalqları arasında etibarlı mənəvi körpü yaradan azsaylı aydınlarımızdan biri idi. Gürcü aşuqlarının yaradıcılığının tədqiqi, gürcü-Azərbaycan lüğətinin tərtibində zəhmət sərf etməsi bir yana qalsın, o, gürcü ziyalı elitasının tanıdığı və hörmət bəslədiyi şəxsiyyətlərdən idi. 90-cı illərin başlanğıcında, ara qarışdırılan meydan suladığı vaxtlarda asanlıqla Bakıya, lap elə Türkiyəyə köçə, sərfəli vəzifə tuta, rahat yaşaya bilərdi.

Amma bunu heç ağılının ucundan da keçirmədi, əksinə, bel bağladığı ziyalıları ətrafına toplayıb iki xalq arasında tarixi dostluğun qorunmasına çalışmışdı. Sonralar doğma Darvazda ev tikdirməsi də onun yurd sevgisinin nişanəsiydi.

Valeh Hacılar Türkiyənin ədəbi-elmi mühitində yaxşı tanınırdı, sevilirdi. Bu məmləkəti öz vətəni sayırdı, amma qəlbindəki Borçalı sevgisini heç bir şöhrətə dəyişməzdi. Hətta Tbilisidəki evində də yurd yerinin həsrətini çəkirdi. Sonralar 2006-cı ildə “Darvaz məzarlığına” şeirini də Allah bilir, hansı duyğuyla yazmışdı:

*Yaşarıq, ömrümüz axar su kimi,
Köçərik, sonu yox bu köçləköçün.
Dünyanın yorğun bir yolçusu kimi,
Gələrik qoynuna dincəlmək üçün.*

Valeh Hacılar yarımçıq ömrünün azı 35 ilini Azərbaycan mədəniyyəti, mənəviyyəti, ədəbiyyəti xəzinəsinə öz töhfəsini verməyə sərf elədi. Gördüyü işlərin sanbalını, miqyasını tədqiqatçılar hələ bundan sonra araşdıracaqlar...

* * *

Qışın soyuğu məni elə üşütməzdi. Valeh Hacıların – bənzərsiz İnsan və Ziyalının ölüm xəbəri iliyimə işlədi.

İsti-isti heç nə yaza bilmədim, sonralar da varlığıma bir hissə hakim kəsildi: mənə elə gəlirdi, Valeh Hacıların cismani mövcudluğu onunla bağlı fikirlərimi kağıza köçürəcəkdə.

Amma həqiqətdən sonacan kim qaça bilib ki?!

Yazandan sonra inandım ki, onun mənəvi həyatı daha uzun-ömürlü olacaq, yaddaşlardan silinməyəcək...

İyun 2010-cu il.